

Подальші дослідження в цьому напрямку можуть стосуватися розробки показників іпсативної надійності-узгодженості, а також пошуку чинників, які впливають на низьку іпсативну стабільність і валідність сигнатур для певних груп досліджуваних.

Література

1. Cervone D. Social-Cognitive Theory of Personality Assessment / Daniel Cervone, William G. Shadel, Simon Jencius // Personality and Social Psychology Review. – 2001. – Vol. 5. – No. 1. – P. 33–51.
2. Shoda Y. Intraindividual stability in the organization and patterning of behavior: Incorporating psychological situations into the idiographic analysis of personality / Yuichi Shoda, Walter Mischel, Jack C. Wright // Journal of Personality and Social Psychology. – 1994. – Vol. 67. – No. 4. – P. 674–687.
3. Fournier M. A. Integrating Dispositions, Signatures, and the Interpersonal Domain / Marc A. Fournier, D. S. Moskowitz, David C. Zuroff // Journal of Personality and Social Psychology. – 2008. – Vol. 94. – No. 3. – P. 531–545.
4. Zayas V. Personality in Context: An Interpersonal Systems Perspective / Vivian Zayas, Yuichi Shoda, Ozlem N. Ayduk // Journal of Personality. – 2002. – Vol. 70. – Issue 6. – P. 851–900.

УДК 316.614.6

Глушко Л.О.

МАУП, доцент кафедри загальної психології

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ВПЕВНЕНОСТІ У СОБІ В ШКОЛЯРІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

В статті обґрунтовано основні підходи до пояснення чинників, що впливають на формування впевненості у собі в школярів підліткового віку.

Ключові слова: внутрішні та зовнішні чинники, самосвідомість, рефлексія, соціалізація.

В статье обоснованы основные факторы что влияют на формирование уверенности в себе у школьников подросткового возраста.

Ключевые слова: внутренние и внешние факторы, самосознани, рефлексия, социализация.

In the article basic factors are grounded that influence on forming of confidence in itself for the schoolboys of juvenile vozrosta.

Keywords: internal and external factors, samosoznani, reflection, socialization

Постановка проблеми. Стан психологічної практики та її теоретичного насичення свідчить, що вивчення проблеми впевненості людини у собі набуває особливої актуальності. Впевненість у собі є необхідною умовою існування особистості як суб'єкта активності, здатного до самостійного вибору цілей.

Мета дослідження. Виявлення та аналіз зовнішніх і внутрішніх чинників впливу на формування впевненості у собі в школярів підліткового віку. Досліджуючи психологічні особливості впевненості у собі, можна виокремити декілька основних підходів до пояснення чинників, що впливають на формування впевненості у собі в школярів підліткового віку.

Чинник – поняття, похідне від поняття «чинити», «діяти», «здійснювати певний вчинок, дію», тобто, те, що чинить, здійснює вплив, діюче». Серед

синонімів цього поняття – поняття «фактор», яке походить від латинського слова «facere» («діяти», «виробляти», «примножувати»).

Внутрішній чинник - міститься всередині будь-чого; протилежний зовнішньому, обернений усередину чогось. Внутрішній чинник впевненості в собі – це мотиваційна спонука, яка має своїм підґрунтям психологічну самоідентифікацію особистості її самооцінки, систему життєвих цілей і відповідає потребам, інтересам та моральним цінностям цієї особистості.

Зовнішній чинник – міститься зовні; протилежний внутрішньому. Зовнішній чинник впевненості в собі – це вплив інститутів соціалізації на засвоєння особистістю соціальних ролей, духовної культури, соціального досвіду, становлення особистості, засвоєння нею вимог суспільства, придбання соціально значимих характеристик свідомості і поведінки.

На формування впевненості у собі впливають внутрішні (самосвідомість, досвід особистості, рефлексія) чинники та зовнішні (інститути соціалізації): інститут сім'ї, інститут освіти, інститут релігії, інститут культури, особливості ставлення)

В дослідженні ми виокремили чинники, що впливають на розвиток впевненості у собі в школярів (Рис.1).

Із схеми ми бачимо, щодо внутрішніх чинників впевненості у собі належать: самосвідомість, досвід особистості, рефлексія; до зовнішніх чинників впевненості в собі належать: інститут сім'ї, інститут освіти, інститут релігії, інститут культури, особливості ставлення.

Внутрішні чинники. Аналізуючи внутрішні чинники впевненості у собі доцільно звернути увагу на вивчення проблеми самосвідомості. Проблеми формування свідомості, її сутність, співвідношення свідомості і самосвідомості цікавили ще філософів Стародавнього світу, періоду Середньовіччя, епохи Відродження. Видатні вчені Європи XVII–XIX ст. Р. Декарт, Д. Локк, Ф. Гегель, Л. Фейєрбах досліджували проблеми походження самосвідомості. На їхню думку, вона може виникнути лише у процесі спілкування, виступаючи в різних формах і проходячи різні рівні свого розвитку.

В працях вітчизняних психологів Л.С. Виготського [1], С.Л. Рубінштейна [9], Г.С. Костюка [7], розкрито найважливіші положення психології самосвідомості. Самосвідомість спрямована на пізнання внутрішнього світу суб'єкта і його стосунків з об'єктивною дійсністю і проявляється в самопізнанні, самоаналізі, самооцінці. На цій основі усвідомлюється рівень знань, досвіду і характер можливостей, які є базою для вироблення принципів пізнавальної і практичної діяльності, життєвої позиції, постановки життєвих цілей і способів їх здійснення. Отже однією з найважливіших сфер формування особистості є розвиток її самосвідомості.

У формуванні самооцінки, самокритики та інших проявів самосвідомості учнів важливу роль відіграють стосунки учнів у колективі. Взаємодіючи з членами колективу, школяр порівнює себе з іншими дітьми, учиться об'єктивніше оцінювати свої фізичні й розумові сили, свої якості, знаходячи критерії для об'єктивної оцінки своєї діяльності.

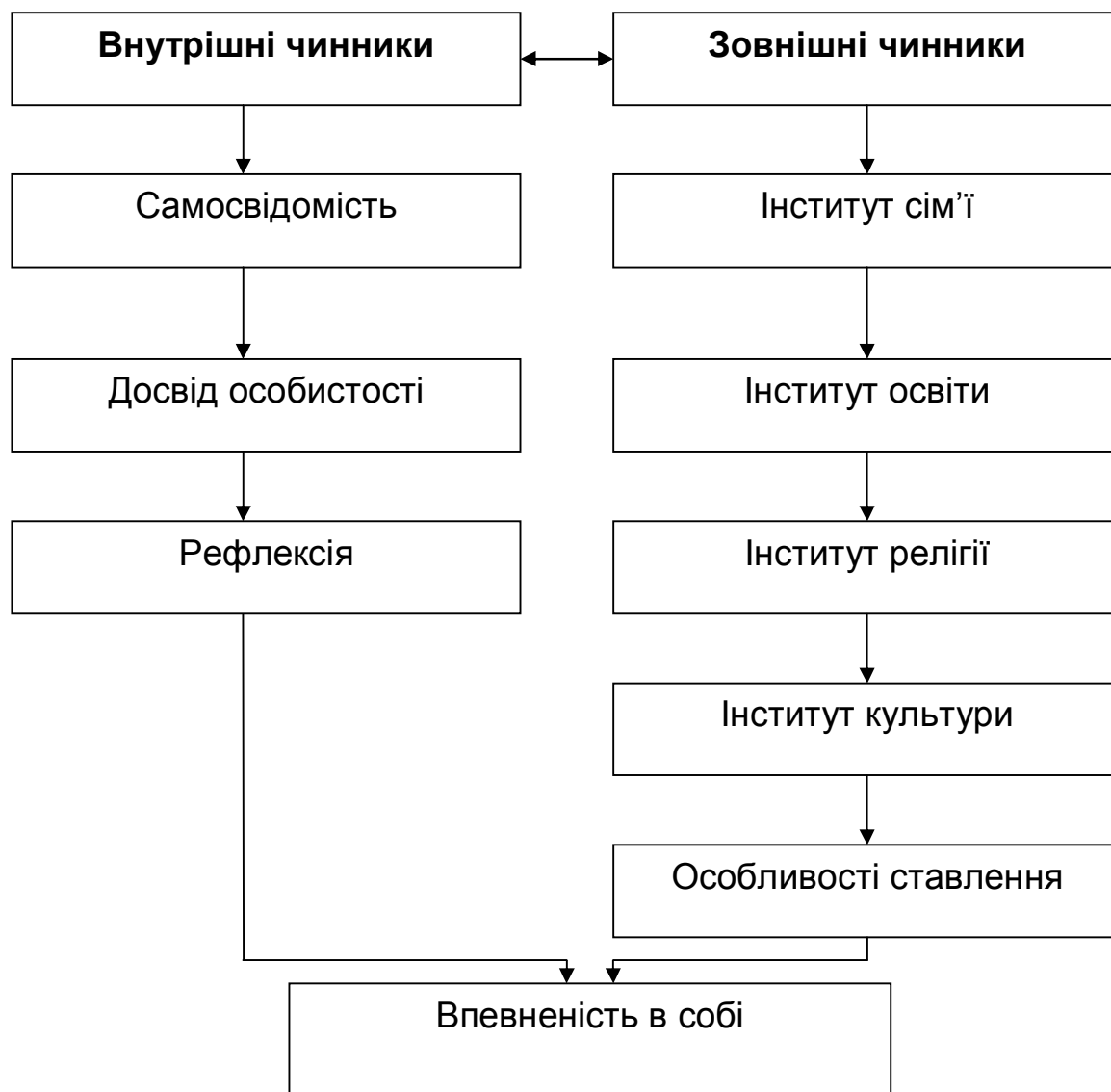

Рис.1 – Схема чинників, що впливають на розвиток впевненості у собі в школярів.

Головною характеристикою самосвідомості, як було з'ясовано в процесі нашого дослідження, є розуміння і сприйняття особистістю самої себе як певної цілісності, у визначенні власної ідентичності. Без самосвідомості, не може здійснюватись ні пізнання людиною соціального світу, ні соціальне самовизначення її в ньому [10].

Самосвідомості школярів важливу роль відіграють їх стосунки у колективі. Взаємодіючи з членами колективу, школяр порівнює себе з іншими дітьми, навчається об'єктивніше оцінювати свої фізичні й розумові сили, свої якості, знаходячи критерії для об'єктивної оцінки своєї діяльності (М.Й. Боришевський, І.М.Данилюк, Г.О.Карпова). Формуванню самосвідомості школярів сприяє усвідомлення ними структури власної мовної діяльності, володіння мовленням, зокрема читанням і письмом. У процесі засвоєння мови, зокрема граматики, об'єктами аналізу й синтезу дітей стають не тільки предмети, дії та стани, які означаються словами, а й самі ці слова як одиниці мовлення. Фізичні й психічні стани, дії та вчинки дитини відображаються в них узагальнено, у формі певних уявлень і понять. Завдяки цьому і про себе особисто дитина починає думати в

узагальнених формах, які становлять важливу основу для формування поняття щодо себе на таких етапах життя і розвитку.

З приходом дитини до школи відбувається перебудова всієї системи відносин дитини до дійсності. Дитина зберігає численні дитячі якості - легковажність, безпосередність, погляд на дорослого «знизу до гори». Але в цей період у дитини з'являється інша логіка мислення. Навчання для неї - значуща діяльність. В школі вона здобуває не лише знання і вміння, але й певний соціальний статус. Змінюються інтереси, цінності, життєвий устрій дитини.

Самосвідомість - це продукт розвитку, у дітей виникає усвідомлення можливості власних дій, вона починає розуміти, що не все може (початок самооцінки). Школяр усвідомлює свої особисті якості (добрий, уважний, слухняний, чесний тощо). Перш за все діти усвідомлюють ті якості і особливості поведінки, які найчастіше оцінюють навколишні.

Кардинальні зміни у структурі особистості дитини, яка вступає в підлітковий вік, відзначаються якісним зрушенням у розвитку самосвідомості, через що порушуються стосунки між дитиною і середовищем, які існували раніше. Соціальна активність підлітка полягає у помітній схильності до засвоєння норм, цінностей і способів поведінки. Спілкування для підлітка у групі ровесників стає провідним мотивом діяльності, так що на другий план можуть відходити і спілкування з дорослими, і навчання. Підліток у групі може порівняти себе з іншими, оцінити свої успіхи і поразки, досягти належного статусу, отримати визнання. Тому він прагне до виховання таких якостей, що найбільше визнаються ровесниками (а це вже залежить від конкретного соціального середовища), і такої поведінки, яка відповідає очікуванням оточуючих. Природно, що основними джерелами впливу та інформації в даному випадку стають ровесники з оточення підлітка або значущі референтні особистості. Тобто група ровесників для підлітка є тим безпосереднім соціальним мікросередовищем, без якого він не може обійтися. У групі рівних за соціальним статусом підлітки знаходять справжній емоційний контакт і розуміння, тому що членів групи хвилюють одні й ті ж або близькі питання. У спілкуванні в такій групі вони задовольняють свої потреби щодо інформації, яка їх цікавить. Серед ровесників підліток має можливість утверджувати своє "я" шляхом демонстрації особистісних якостей в своїй діяльності, виявляючи себе серед собі подібних [2, 4, 8, 9].

Таким чином група диктує школяреві форми поведінки і формує в нього відповідні позиції та ставлення до себе й до людей, які його оточують. У навчальному процесі необхідно передбачати ситуації, що дають можливість школярам самореалізуватися, сприяють розвитку впевненості в собі; створюють умови для виконання школярами різних ролей, самостійного прийняття рішень, здійснення свідомого вибору.

На основі критичного аналізу поглядів різних авторів, зробимо висновок про те, що під самосвідомістю розуміється: динамічна система уявлень людини про саму себе; усвідомлення нею своїх фізичних, інтелектуальних та інших якостей, самооцінка цих якостей; суб'єктивне сприйняття зовнішніх факторів, що впливають на особистість.

На думку В.П. Коновалова самосвідомість є первинною для успішної

соціальної адаптації особистості в суспільстві. При цьому процес вибудовування самосвідомості відбувається з перших днів народження людини через залучення людини до законів, духовної і художньої спадщини роду або суспільства.

Такий же значний вплив на розвиток впевненості у собі спричиняє зовнішній чинник впевненості у собі – досвід особистості. Ми виокремили 7 типів досвіду особистості; соціальний, інструментально - операційний, індивідуальний, ситуаційний, діяльнісний, особистісний, мнемічний, особистісний.

Соціальний досвід, „закодований” в культурі суспільства, буде засвоєний дитиною тільки за умови активності її самосвідомості, за умови усвідомлення своєї взаємодії з оточуючим соціумом.

Кожна особистість у процесі соціалізації перебуває на позиції суб'єктності: усвідомлює себе серед інших людей, свої зв'язки з ними і досвід спілкування, приймає соціальні цінності і відбирає життєві смисли, встановлює зв'язки з культурним простором, етносом. У цій ситуації самовизначення індивід виявляє життєтворчість, у якій формується соціальний досвід особистості як передумова та результат її соціалізації. З цього випливає, що формування життєвого досвіду особистості відбувається не тільки в результаті зовнішньо регламентованих соціалізуючих впливів, але й у результаті суб'єктивних виборів, детермінованих внутрішніми особливостями особистості. Людина „пропускає” через себе різні форми буття. Усвідомлення власної значимості, пережита життєва ситуація, вчинок-вибір інколи виявляються значно значимішими для соціального досвіду людини, ніж вплив офіційних норм [3, 7].

У формуванні такої складної і тонкої системи, як соціальний досвід людини, важливим є не сила зовнішнього впливу сама по собі, а відповідна самоорганізація і самовизначення особистості в цьому зовнішньому впливові. Система виховання як педагогічна організація процесу оволодіння особистістю соціальним досвідом повинна виходити з усвідомлення багатокомпонентності цієї системи досвіду, змінності всіх її складових, домінуванні в ній такого компонента, як самовизначення особистості.

Дитина оволодіває соціальним досвідом різними шляхами:

По-перше, це оволодіння відбувається стихійно, бо дитина з перших кроків свого буття вибудовує індивідуальне життя. Як член суспільства, вона не пасивно втілює впливи оточуючого середовища, а, включаючись у спільні з іншими людьми акти поведінки, засвоює соціальний досвід.

По-друге, оволодіння соціальним досвідом реалізується також як цілеспрямований процес, як нормативне (спеціально організоване суспільством у відповідності з його соціально-економічною структурою, ідеологією, культурою, цілями) виховання, освіта, навчання.

По-третє, соціальний досвід дитини складається й спонтанно. Сучасна наука (фізіологія, етологія) на емпіричному матеріалі виявила феномени природженої адаптованості людини до умов оточуючої її реальності. Це дає можливість припустити, що людина успадковує певні „знання” про світ як сукупність пристосувальних досягнень поколінь предків, накопичених в ході еволюції [9].

Визначення кожної особистості як суб'єкта соціалізації в процесі цілеспрямованого, організованого виховання означає, що через власну активну діяльність людина може самореалізуватись, самоактуалізуватись, самовизначитись. За цією моделлю виховання виходить за межі загальноосвітньої школи в простір закладів додаткової освіти, громадські організації, сфери дозвілля.

Таким чином джерела людської діяльності містяться в предметному середовищі, в соціальному досвіді людства. Соціалізація особистості в цьому розумінні є процесом засвоєння нею соціального досвіду. Значення діяльності в ньому полягає в тому, що через розпредмечення форм культури, акумульованих у соціальному досвіді, відбувається розпредмечення також суб'єктності індивіда, зміни в його особистісних якостях [6].

Досвід на думку О.М. Лактіонова, - це така психологічна реальність, яка завжди стосується конкретної людини, тобто завжди індивідуальний за своєю природою.

Виявлення його загальних закономірностей і механізмів повинно ґрунтуватися на індивідуальних способах дій, індивідуальних цінностях, життєвих подіях. Із цього випливає необхідність розуміння та інтерпретації досвіду, як суб'єктивного чи особистого, що розглядається як найважливіша цінність і суб'єктивне переживання; як власність, наявність яка створює почуття безпеки, довіри до себе, конгруентність. О.М. Лактіонов визначає особистісний досвід як сукупність стійких оцінок на основі сформованої системи інтерпретацій. Зазначаючи ціннісну природу досвіду, вводить поняття ціннісного інтерпретаційного комплексу, який індивідуально своєрідний для кожного суб'єкта. У досвіді накопичується й інтегрується те, що цінне для нього самого і одночасно являє цінність для навколишнього.

Індивідуальний досвід формується в результаті позитивних спроб та дій, і виконує функцію захисту від можливих помилкових дій. Кожен конструкт індивідуального досвіду передбачає цілісну і внутрішню недиференційовану констеляцію із трьох елементів: інтенціонально заданих характеристик ситуацій, способу дій і емоційно – ціннісної оцінки.

Таким чином, досвід особистості є індивідуальним, суб'єктивним, який включає систему інтерпретаційних шкал, оцінок, схем, значень, концептів, відіграє роль «меж зрозумілості», «інтерпретаційних фільтрів», що забезпечує стабільність, цілісність особистості та можливість конструювання нового досвіду.

Трьох компонентну структурно – динамічну модель досвіду розглядає О.М. Лактіонов, він виділяє: мнемічний досвід; особистісний; соціальний [3].

Отже, в кожній теорії ми бачимо досвід особистості у вигляді трьохкомпонентної структури. Кожен індивід у процесі соціалізації перебуває на позиції суб'єктності: усвідомлює себе серед інших людей, свої зв'язки з ними і досвід спілкування, приймає соціальні цінності і відбирає життєві смисли, встановлює зв'язки з культурним простором, етносом. У цій ситуації самовизначення індивід виявляє життєтворчість, у якій формується соціальний досвід особистості як передумова та результат її соціалізації. З цього випливає, що формування життєвого досвіду особистості відбувається не тільки в результаті зовнішньо регламентованих соціалізуючих впливів, але й у

результаті суб'єктивних виборів, детермінованих внутрішніми особливостями особистості. Людина „пропускає” через себе різні форми буття. Усвідомлення власної значимості, пережита життєва ситуація, вчинок-вибір інколи виявляються значно значимішими для соціального досвіду людини, ніж вплив офіційних норм.

У формуванні такої складної і тонкої системи, як соціальний досвід людини, важливим є не сила зовнішнього впливу сама по собі, а відповідна самоорганізація і самовизначення особистості.

Проведений у роботі Романця В.А. аналіз переконує в тому, що рефлексія це певна акція, спрямована на усвідомлення власних дій людини, розкриття їхніх канонів, що постають в об'єктивній дійсності [10].

У ході теоретичного аналізу наукових даних встановлено, що рефлексії властиві інваріативність у її семантичному визначенні, це :

- 1) осмислення мислення;
- 2) аналіз знання з метою отримання нового знання;
- 3) самоспостереження за станом розуму або душі;
- 4) дослідницький акт спрямований людиною на себе [1, 9]
- 5) відображення людиною своєї внутрішньої психічної діяльності, психічних станів і якостей;
- 6) усвідомлення людиною того, як вона сприймається іншими людьми;
- 7) здатність одночасно утримувати у свідомості вихідну ситуацію [2, 5].

Складовими рефлексії є змістовий компонент, що характеризує її предметний аспект, і динамічний компонент, пов'язаний зі способом її виникнення. Змістову сторону рефлексії обумовлює її предмет. Залежно від якого виділяють її два основних типи – внутрішню (інтрапсихічну) та зовнішню (інтерпсихічну). Перша співвідноситься з рефлексивністю як здатністю до самосприйняття змісту своєї власної психіки та його аналізу, друга – зі здатністю побудови і відтворення у своїй свідомості наряду думок, почуттів суб'єкта по комунікації. Що передбачає поряд із рефлексивністю, як здатністю «стати на місце іншого», також і механізми проєкції, ідентифікації, емпатії.

Зрештою рефлексія функціонує у процесах самопізнання, самооцінювання, самоосмислення, самоаналізу, зумовлюючи появу нових якісних знань про себе як суб'єкта.

Будучи одним з основних механізмів суб'єктивного розвитку людини, рефлексія забезпечує:

- 1) здатність суб'єкта реконструювати й аналізувати побудову своєї думки, виділяти її склад і структуру;
- 2) пошук нового знання всередині себе, завдяки чому забезпечується процес самопізнання;
- 3) аналіз процесу мислення;
- 4) розмежування та диференціацію явищ, притичини яких лежать в середині та поза суб'єктом. Функції роблять рефлексію однією з головних суб'єктивних характеристик людини.

Рефлексія – це здатність до самопізнання та самоаналізу своєї внутрішньої психічної діяльності, психічних якостей станів.

Отже під рефлексією ми розуміємо свідомий і довільний процес осмислення та переосмислення школярем сутнісних власних ознак,

можливостей і досягнень, а також своїх відносин із соціальним світом, що виявляються в ході спілкування з іншими людьми.

Зовнішні чинники. Третину свого життя людина навчається жити в самому складному з існуючих світів – у світі суспільних відносин. Цей процес одержав назву соціалізації. На соціалізацію школярів найбільше впливають такі зовнішні чинники (інститути соціалізації): інститут сім'ї, інститут освіти, інститут релігії, інститут культури, особливості ставлення.

Дослідженням питань соціалізації займалися як зарубіжні (М.Бугле, Ф.Г.Гіддінгс, Д.Е.Дюргейм, С.Кулі, Т.Парсонс), так і вітчизняні (М.П.Лукашевич, Г.М.Андреева, В.В.Москаленко, Б.Д.Паригін) вчені.

Аналіз праць науковців (В.Н.Лавриченко, В.В.Москаленко та ін) дозволяє стверджувати, що більш близьке до сучасного розуміння поняття «соціалізація» запропонував Д.Е.Дюркгейм.

У вітчизняній психолого – педагогічній літературі під «соціалізацією» розуміється:

- процес становлення особистості й засвоєння індивідом соціального досвіду, цінностей, норм, установок, властивостей суспільства, соціальних груп до яких він належить (Т.Н.Бурга, В.І.Лозова, Г.В.Троцько, І.А.Хохленкова, А.А.Яременко);

- форма впливу, що спрямована на формування заданої поведінки дітей та молоді в суспільстві (Л.А.Чулкова);

- соціальна адаптація та відображення індивіда (М.А.Галагузова, А.В.Мудрик);

- засвоєнням індивідом соціального досвіду, входження до системи соціальних зв'язків, а також відтворення системи зв'язків індивіда за рахунок його активної діяльності (Г.М. Андреева, А.Й.Капська, М.Фіцула, В.Шепель);

- процес входження у соціальне середовище і суспільство в цілому та пристосування до нього (Б.Д.Паригін) [7, 8].

Таким чином вітчизняні науковці під соціалізацією розуміють процес та результат виховної діяльності всіх соціальних інститутів.

У суспільстві на розвиток соціальних процесів істотно впливають сформовані соціальні утворення — соціальні інститути. Інституціональні форми — соціальні утворення забезпечують в суспільстві розвиток та переміщення соціальних спільностей, соціальних груп, надають стійкість і певність соціальним зв'язкам. Соціальний інститут виникає тільки тоді, коли виникає соціальна потреба і функціонує доти, поки існує потреба.

Візьмемо дію в соціальній структурі суспільства соціального інституту сім'ї: по-перше, це сукупність суспільних цінностей (любов, ставлення до дітей, сімейні правила і обставини); по-друге, переплетіння різних соціальних статусів і ролей (статуси і ролі чоловіка і дружини, дитини, підлітка, братів, сестер та ін.), за допомогою яких здійснюється сімейне життя.

Соціальні інститути діють в системі соціальних структур в інтересах людей з метою задоволення їх потреб. Процес інституалізації включає в себе низки моментів:

1. Однією з необхідних умов появи соціальних інститутів слугує відповідна соціальна потреба.

2. Соціальний інститут утворюється на основі соціальних зв'язків, взаємодії і відносин конкретних осіб.

3. Третім важливим елементом інституалізації є організаційне оформлення соціального інституту [8].

Отже, кожен соціальний інститут характеризується наявністю мети своєї діяльності, конкретними функціями, що забезпечують досягнення такої мети, набором соціальних позицій і ролей, типових для даного інституту. До зовнішніх чинників впевненості в собі ми віднесли: інститут сім'ї, інститут освіти, інститут культури, інститут релігії, особливості ставлення.

Таблиця 1. Дії батьків, що сприяють та перешкоджають формуванню впевненої поведінки у підлітків.

Чинники, що сприяють розвитку впевненості	Чинники, що перешкоджають розвитку впевненості
Схвалення, намагання знайти позитивні сторони навіть в негативних моментах.	Постійна критика, ігнорування позитивних моментів.
Послідовність і своєчасність в застосуванні заохочень і покарань	Черезмірне захвалювання, підкреслення тільки позитивних моментів, підкреслення неадекватно високої самооцінки.
Збагачення поведінкового репертуару, навчання діям в різноманітних ситуаціях	Відсутність у підлітка таких справ, які б він виконував би самостійно.
Єдині вимоги всіх членів сім'ї.	Демонстрація батьками власної невпевненої поведінки (агресивність, сором'язливість, відсутність наполегливості в досягненні своїх цілей і відстоюванні вимог).
Адаптування вимог дорослих до особливостей підліткового віку.	Недостатнє спілкування батьків з дитиною, відсутність емоційного контакту, формальний характер спілкування.
Підкреслення реальних досягнень підлітка	Постійне порівняння підлітка з іншими

Цінність родини як соціального інституту довгий час недостатньо враховувалась. Найбільш сильні прихильності в родині, тому вона вважається основною формою соціалізації. Вплив сім'ї на розвиток дитини припадає на перші роки життя, але це не означає, що роль сімейного виховання знижується по мірі дорослішання дитини. Саме батьки повинні стежити, щоб в дитини склалися психологічні риси, властиві школяреві. Дослідники стверджують, що в сім'ях, де контакти відзначаються міцністю, виявом поваги до дітей, у них активніше формуються такі особистісні якості, як доброзичливість, співпереживання. Усе це підвищує їхню комунікабельність, забезпечує активно – позитивне входження до групи однолітків. Особливості взаємодії батьків і дітей поступово закріплюються в їхній власній поведінці, стаючи моделлю контактів з оточуючими людьми. Формування впевненої поведінки школярів в

значній мірі залежить від того, в яких умовах відбувався і відбувається процес соціалізації в сім'ї, як складаються їх стосунки з батьками [4, 7].

Для ілюстрації цієї залежності наведемо таблицю (табл.1) відображаючи дії батьків, які сприяють або перешкоджають формуванню впевненої поведінки у підлітків.

Формування й розвиток особистості (табл.1) відбувається під впливом об'єктивних умов сімейного життя (сімейних взаємин, батьківського прикладу). Зміст сімейного виховання визначається духовною культурою батьків, їхнім досвідом соціального спілкування, сімейними традиціями. Один із основних чинників належить педагогічній культурі батьків.

Висновки. Таким чином, внутрішні чинники впевненості у собі до яких належать: самосвідомість, досвід особистості, рефлексія так і зовнішні чинники впевненості в собі: інститут сім'ї, інститут освіти, інститут релігії, інститут культури, особливості ставлення впливають на формування впевненості у собі в школярів.

Література

- 1.Бочелюк В.Й. Психологічна готовність вчителя до особистісно - орієнтованого навчання: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / В.Й.Бочелюк. Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. — К., 1998. — 17с.
- 2.Высоцкий В.Б. Личностные и процессуальные условия формирования уверенности и правильности решения задачи: Дис. ... канд. психол. наук /В.Б.Высоцкий. - М.: ИП РАН, 2001.
- 3.Головенько В.А. Український молодіжний рух у ХХ столітті /В.А.Головенько. — К., 1997.
4. Добролюбов Н.А. О значении авторитета в воспитании / Н.А.Добролюбов // Избр. Филос. Произведения. Т.1. — М., 1948. — С.57 — 82.Доклад 25.11.2003 / А.С. Заикина / ред.. Д.Ю.Столяров.
5. Изард К.Е. Эмоции человека / К.Е Изард. — М: Изд — во МГУ, 1980.
6. Куликова Л.Н. Воспитать себя / Л.Н.Куликов. — М.: Просвещение, 1991. — 143с.
7. Мудрик А.В. Введение в социальную педагогику / А.В.Мудрик. — М.: Институт практической психологии, 1997. — 364 с.
8. Пилипенко Л. Соціальна рефлексія як складова життєвого самовизначення сучасної молоді / Л.Пилипенко // Соціально — психологічний вимір демократичних перетворень в Україні / За ред. Максименка С.Д., Циби В.Т., Шайгородського Ю.Ж. та ін.. — К.: Український центр політичного менеджменту, 2003. —С. 258-269.
9. Рубинштейн С.Л. основы общей психологи / С.Л.Рубинштейн. СПб.: Питер, 2004. — 713с.
10. Столин В.В. Самосознание личности. / В.В.Столин. — М., 1983. 284с.
11. Чеснокова И.И. Проблема самосознания в психологи / И.И.Чеснокова. — М.: Наука 1977.144.с.

УДК 316.454.5

Грибок О.П.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, к.пед.н.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглядаються основні тенденції конфліктності та причини конфліктів, що виникають у студентському середовищі, рекомендації керівному складу, науково-педагогічним працівникам щодо подолання конфліктних ситуацій в навчальних групах.